

hier

Bewonersinitiatieven in beeld

Bewonersinitiatieven in de energietransitie

1. Inleiding	3
2. Methodologische verantwoording	5
3. Resultaten	6
3.1 Respons	6
3.2 Fase en startjaar	6
3.3 Thema en doel	8
3.4 Doelgroep en activiteiten	10
3.5 Bereik	14
3.6 Organisatie en samenstelling initiatief	15
3.7 Samenwerking en financiering	18
3.8 Resultaten, knelpunten en ambities	20
4. Conclusie en reflectie	23

Uitgave maart 2025

Bewonersinitiatieven in beeld is een uitgave van Klimaatstichting HIER.

Het wordt uitgevoerd in opdracht van RVO, in samenwerking met Platform31 en met medewerking van onze partners in de Participatiecoalitie: Energie Samen, LSA bewoners, Natuur & Milieufederaties en Buurkracht. Het is aanvullend op de Lokale Energie Monitor, waarin we jaarlijks de kracht van de coöperatieve energiebeweging in beeld brengen.

Onze dank gaat nadrukkelijk uit naar alle initiatieven die de vragenlijst hebben ingevuld en zo hebben meegeholpen aan de totstandkoming van Bewonersinitiatieven in beeld.

Publicatiedatum: 11 maart 2025.

Onderzoekers: Hannah Tullemans en Ruud Dorenbos van Platform31.

Coördinatie en redactie van Bewonersinitiatieven in beeld: Jessey Woodley en Jantine Claus van Klimaatstichting HIER.

Voor vragen over Bewonersinitiatieven in beeld neem contact op via vraag@hier.nu.

Coverfoto: Reyer Boxem, FIXbrigade

1. Inleiding

Met de Lokale Energie Monitor brengt Klimaatstichting HIER al 10 jaar de coöperatieve energiebeweging in beeld. Naast de coöperaties ziet HIER in toenemende mate bewonersinitiatieven ontstaan die zich bezighouden met energie. Zij richten zich niet altijd primair op het thema energie en hebben vaak geen rechtsvorm. Zij werken voornamelijk op lokale, heel plaatselijke schaal en blijven vaak nog onder de radar.

Bewonersinitiatieven in beeld is een eerste start in het in kaart brengen van deze initiatieven: hoeveel het er zijn en wat hun impact is. Het doel is hiermee de beweging in de toekomst te kunnen gaan volgen en haar ontwikkelingen kunnen zien. Dit vormt een waardevolle aanvulling op de Lokale Energie Monitor.

HIER hoopt ook een completer inzicht te krijgen in de rol van bewonersinitiatieven in de energietransitie en hoe de beweging verder versterkt kan worden.

Waarom zijn bewonersinitiatieven in de energietransitie belangrijk?

Zonder bewoners, geen energietransitie. Bewonersinitiatieven zijn een essentiële schakel in de energietransitie, zo concludeert de Natuur en Milieu Federatie Utrecht in hun impactrapport¹. Zij hebben slagkracht in de wijk, en bereiken daarmee mensen die moeilijker te bereiken zijn voor overheden.

Naast de rol die bewonersinitiatieven spelen in de energietransitie zelf, brengen ze ook veel positieve sociale effecten met zich mee: zo blijkt uit onderzoek van LSA bewoners dat bewoners die gezamenlijk hun woning verduurzamen actiever worden in hun buurt en meer ontmoetingen hebben, ook met mensen die ze nog niet kennen². Bewonersinitiatieven versterken dus ook lokale gemeenschappen.

Wat is een bewonersinitiatief in de energietransitie?

Een bewonersinitiatief in de energietransitie kan worden omschreven aan de hand van verschillende criteria. Hoewel energiecoöperaties ook aan deze criteria voldoen, valt die groep initiatieven nadrukkelijk buiten de scope van dit onderzoek. Energiecoöperaties als groep worden in de Lokale Energie Monitor al 10 jaar in beeld gebracht. Dit aanvullende onderzoek is juist op zoek naar de initiatieven die daarnaast bestaan. Een bewonersinitiatief in de energietransitie kenmerkt zich door de volgende criteria:

- 1. Betrokkenheid van bewoners:** het initiatief moet gedragen worden door een groep bewoners uit een bepaalde buurt, wijk, of gemeenschap. Dit kan een verzameling individuele buurtbewoners zijn, maar ook een georganiseerde groep binnen bijvoorbeeld een dorpsraad, buurthuis, of andere lokale structuur.
- 2. Focus op energietransitie:** het initiatief is actief bezig met aspecten van de energietransitie, zoals energiearmoede, energiebesparing, duurzame energieopwekking of de transitie naar warmtebronnen met lagere CO₂-uitstoot.
- 3. Organisatie:** het initiatief wordt gedreven door bewoners die zich inzetten voor gemeenschappelijke doelen zonder winstoogmerk. Dit is vaak, maar niet uitsluitend, op vrijwillige basis (denk bijvoorbeeld aan bewoners die betaald krijgen voor hun inzet, of aan bewonersbedrijven). Er kan sprake zijn van een juridische rechtsvorm, maar dit hoeft niet.
- 4. Lokale impact:** het initiatief heeft als doel om concrete impact te hebben op de lokale gemeenschap.

¹ Natuur en Milieu Federatie Utrecht, Impactrapport: [Uitkomsten enquête bewonersinitiatieven in de provincie Utrecht 2023](#).

² LSA bewoners, [De lokale energietransitie op loopafstand. Survey Buurtenergie 2024](#), 30 januari 2025.

Bewonersinitiatieven in beeld

In de Lokale Energie Monitor 2023 is een schatting gemaakt dat er minstens 700 bewonersinitiatieven zijn in Nederland die naast of met energiecoöperaties actief zijn in de energietransitie³. Het zijn bijvoorbeeld dorps-, wijk- en buurtinitiatieven waarbij burensamenwerken aan energiebesparing, aan de warmtetransitie, of aan het tegengaan van energiearmoede.

Met ruim 100 respondenten en een gevarieerd palet aan initiatieven vormt dit onderzoek een stevige basis voor het verder volgen van de beweging. Het geeft een beeld van de verscheidenheid aan bewonersinitiatieven in de energietransitie. Het toont initiatieven van uiteenlopende groottes, van beginnende tot gevestigde initiatieven, en reflecteert een breed scala aan activiteiten die de initiatieven uitvoeren.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de methodiek van dit onderzoek toegelicht. In de daaropvolgende hoofdstukken 3.1 t/m 3.8 volgen de resultaten van dit onderzoek, onderverdeeld in verschillende onderwerpen. Hoofdstuk 4 bevat de conclusie en reflectie.

³ <https://www.hier.nu/lokale-energie-monitor-2023/burgercollectieven#overige-bewonersinitiatieven>

2. Methodologische verantwoording

Dit onderzoek is te verdelen in 3 fases:

1. Het ontwikkelen en testen van de methodiek.
2. Het verzamelen van data.
3. Dataverwerking en rapportage.

Hieronder wordt elke fase kort toegelicht.

Fase 1: ontwikkelen en testen van de methodiek

Om informatie over bewonersinitiatieven op te halen is ervoor gekozen om een vragenlijst op te stellen en die te verspreiden onder bewonersinitiatieven die zich met de energietransitie bezighouden. Klimaatstichting HIER en Platform31 hebben eerst de definitie van een bewonersinitiatief in de energietransitie afgekaderd, om te bepalen welke initiatieven binnen de doelgroep vallen en voor dit onderzoek relevant zijn. Deze definitie staat beschreven in de inleiding.

De vragenlijst is opgesteld door HIER en samen met Platform31 aangescherpt. Hierbij is zorgvuldig gekeken naar de balans tussen het verkrijgen van de gewenste informatie en het behapbaar houden van de data-analyse. De vragenlijst is vervolgens getoetst bij een vijftal bewonersinitiatieven.

De vragenlijst bestaat uit open en gesloten vragen over zaken als doel, doelgroep, activiteiten en organisatie van de bewonersinitiatieven. De vragenlijst begint met een aantal vragen om te bepalen of een respondent tot de doelgroep van dit onderzoek behoort. Zo worden initiatieven die zich niet bezighouden met de energietransitie eruit gefilterd, alsook energiecoöperaties die al in de Lokale Energie Monitor worden gemonitord. Zie voor de volledige vragenlijst de bijlage.

Fase 2: verzamelen van data

De vragenlijst is door HIER uitgezet onder de bewonersinitiatieven in het HIER-netwerk. Hiervoor zijn alle communicatiekanalen van HIER ingezet en is samenwerking gezocht met partners van de Participatiecoalitie: Energie Samen, Buurkracht, LSA bewoners en de Natuur en Milieufederaties. De vragenlijst stond open van 16 december 2024 t/m 19 januari 2025.

Fase 3: dataverwerking en rapportage

Platform31 heeft de ingevulde vragenlijsten geanalyseerd en de resultaten in deze rapportage samengebracht. Tijdens de analyse- en rapportageperiode zijn er verschillende overlegmomenten geweest met HIER en opdrachtgever RVO. Een samenvatting van deze rapportage wordt door HIER ingebracht in de Lokale Energie Monitor 2024, waarbij deze rapportage als bijlage gevoegd zal zijn.

De data zijn geanalyseerd met behulp van Airtable. Voor de kwalitatieve analyse is tevens gebruik gemaakt van ChatPDF. ChatPDF is een AI-aangedreven platform waarmee gebruikers in een gesprek de inhoud van hun PDF-documenten kunnen verwerken. Deze AI-tool is enkel gebruikt ter ondersteuning bij het zoeken van patronen in de data. De antwoorden uit de vragenlijst op open vragen zijn zonder identificeerbare vertrouwelijke gegevens (zoals naam, naam organisatie, contactgegevens) geëxporteerd en daarna ge-upload in ChatPDF. De resultaten daarvan zijn vervolgens handmatig geverifieerd met behulp van Word en Airtable. ChatPDF is veilig te gebruiken: het maakt gebruik van codering om gegevens te beveiligen en geüploade bestanden worden na verwerking verwijderd. De onderzoekers hebben ChatPDF alleen via een beveiligd professioneel internetnetwerk gebruikt.

3. Resultaten

3.1 Respons

In totaal hebben 150 respondenten de vragenlijst ingevuld. Voor 32 respondenten is de vragenlijst vroegtijdig beëindigd op basis van de eerste controlevragen, omdat hun initiatief niet voldeed aan de definitie 'bewonersinitiatief in de energietransitie'. Ook is door 5 initiatieven de vragenlijst twee keer ingevuld. Dit betekent een totale respons van 113 unieke initiatieven.

Onderstaande kaart in figuur 1 laat zien dat de bewonersinitiatieven die de vragen hebben ingevuld verspreid zijn over alle provincies. In de dunner bevolkte provincies zijn er minder bewonersinitiatieven die de vragenlijst hebben ingevuld. Opvallend is het lage aantal bewonersinitiatieven in Groningen (1), Zeeland (2), Limburg (2) en Flevoland (0) dat de vragenlijst heeft ingevuld. stond open van 16 december 2024 t/m 19 januari 2025.

Figuur 1: Verspreiding bewonersinitiatieven

Toelichting: op deze kaart staan de lokale bewonersinitiatieven die de vragenlijst hebben ingevuld en/of uitgelicht zijn in de rapportage. Energiecoöperaties staan niet op deze kaart.

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 1 te bekijken.

3.2 Fase en startjaar

Om een beeld te krijgen van hoe lang en hoe actief bewonersinitiatieven in de energietransitie bezig zijn, zijn voor dit onderzoek een paar vragen gesteld over het startjaar en de fase waarin een initiatief zich bevindt. Dit hoofdstuk bespreekt de antwoorden op deze vragen.

Fase van het initiatief

Onder de respondenten bevinden zich initiatieven in verschillende fases. Variërend van ervaren en zeer actieve initiatieven tot initiatieven die pas net van de grond komen. Figuur 2 geeft deze verdeling weer. Het overgrote deel (80%) is actief: 58% van de respondenten geeft aan 'een actief opererend bewonersinitiatief met een structureel aanbod en/of regelmatig activiteiten' te zijn en 22% zegt al een tijd actief te zijn en af en toe een activiteit te organiseren.

Ook zijn er initiatieven bij die minder ver zijn; zo'n 19% geeft aan in de verkennende fase te zitten en nog geen of slechts enkele activiteiten georganiseerd te hebben. Een paar initiatieven (13%) geven aan zeer actief te zijn geweest, maar om verschillende redenen nu minder actief te zijn. Bijvoorbeeld omdat ze (de meeste van) hun doelen of activiteiten al bereikt of uitgevoerd hebben, of omdat er voor bepaalde activiteiten weinig animo bleek te zijn en ze zich aan het heroriënteren zijn op een nieuwe koers. Hieronder twee verschillende voorbeelden:

"We zijn heel actief geweest met het organiseren van gezamenlijke inkoop acties, maar nu verwijzen we meer door naar een ander lokaal initiatief."

"We kenden een zeer actieve eerste drie jaar, maar nadat het warmtenet niet door kon gaan nu op een laag niveau, wachtend op nieuwe initiatieven."

Figuur 2: Fase bewonersinitiatieven

- Actief opererend initiatief met structureel aanbod en/of activiteiten
- Al een tijd actief met af en toe een activiteit
- Verkennen eerste stappen, nog niets georganiseerd
- Nog niet zo lang bezig, een of enkele activiteiten georganiseerd

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 2 te bekijken.

Startjaar

Het langstlopende initiatief is gestart in 1987, dit is een uitzondering in de lijst van initiatieven want het eerstvolgende startjaar is 2002. De 'jongste' initiatieven zijn gestart in 2024. Figuur 3 geeft middels een staafdiagram de verdeling van startjaren weer. In de periode vanaf 2020 tot en met 2024 zijn de meeste initiatieven gestart, namelijk 60% van alle respondenten. Hierbij is duidelijk een opleving te zien sinds de energiecrisis in 2022: in 2022 en 2023 starten er bij elkaar opgeteld 35% van de initiatieven.

Ook van 2016 tot en met 2018 was er een kleine opleving, 22% van de initiatieven zijn in die periode gestart. Een mogelijke aanleiding hiervoor is de ondertekening van het Klimaatakkoord van Parijs in december 2015. Deze gebeurtenis versterkte de aandacht voor klimaatbeleid en duurzaamheid, wat bijdroeg aan een groeiende maatschappelijke discussie en mogelijk ook de oprichting van lokale initiatieven.

Figuur 3: Startjaar bewonersinitiatieven

Toelichting: startjaar van de bewonersinitiatieven die de vragenlijst hebben ingevuld.

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 3 te bekijken.

3.3 Thema en doel

Voor de meeste bewonersinitiatieven in dit onderzoek is de energietransitie het belangrijkste thema. Maar er zijn ook andere thema's waar de initiatieven zich mee bezighouden. Het doel van een initiatief hangt ook samen met welke thema's een initiatief belangrijk vindt. Dit hoofdstuk beschrijft de thema's en de doelen waar de initiatieven zich op richten.

Thema's

Voor de meeste bewonersinitiatieven (87%) is energie het belangrijkste thema waarop zij actief zijn. Van de 13% die aangeeft energie niet als belangrijkste thema te hebben geeft een derde aan als belangrijkste thema 'Groen en Klimaat' te hebben en ongeveer een derde geeft bij 'anders namelijk' aan zich breder op verduurzaming te richten dan energie alleen.

"We zijn nu overgestapt op de ecoroute/wandeling waarin we mensen meenemen en wijzen op mogelijkheden van levensduurverlenging van spullen en van delen van spullen en diensten."

35% houdt zich alleen met energie bezig en 65% onderneemt ook activiteiten op andere thema's naast energie. Het meest voorkomende "extra" thema is 'Groen en klimaat' (41%).

"Daarnaast houden we ons o.a. ook bezig het informeren en het organiseren van huiskamerbijeenkomsten voor buurtbewoners, de mogelijkheid van collectieve inkoop en het belang van groene daken."

Ook opvallend is dat door 12% van de initiatieven ook sociale thema's worden genoemd, zoals sociale cohesie, schuldhulpverlening, arbeidsmarkttoegeleiding en eenzaamheid.

"Het wijkbedrijf richt zich ook op het activeren van buurtbewoners als klussers, waarbij mensen uit diverse achtergronden de kans krijgen om bij te dragen aan hun wijk. Daarnaast worden klussers opgeleid via een meester-

gezelmodel, zodat ze waardevolle vaardigheden opdoen. Ten slotte versterkt het wijkbedrijf het sociale weefsel door bewoners actief te betrekken bij wijkactiviteiten, wat bijdraagt aan een hechte en duurzame gemeenschap."

Figuur 4 geeft een overzicht van de andere thema's die binnen bewonersinitiatieven worden opgepakt.

Figuur 4: Andere thema's bewonersinitiatieven

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 4 te bekijken.

Toelichting: de weergegeven waarden in dit diagram zijn percentages, berekend op basis van het totale aantal respondenten. De waarden zijn afgerond op een heel getal.

De EnergieWending: van energiebesparing naar brede maatschappelijke impact

De EnergieWending richt zich op energiebesparing voor kwetsbare huishoudens in Amsterdam West. Sinds de oprichting in 2022 heeft het team van energiecoaches en fixers al meer dan 1500 woningen geholpen met energiebesparende maatregelen en advies over energieverbruik.

Door samen te werken met woningcorporaties, buurtinitiatieven en lokale overheden, heeft de EnergieWending een belangrijke rol gespeeld in het betrekken van moeilijk bereikbare doelgroepen bij de energietransitie.

Tijdens dit proces stuitte het team op andere urgente vraagstukken, zoals schimmel en slechte bouwkwaliteit. Dit leidde tot een verbreding van de focus, waarbij ook thema's zoals klimaatadaptatie en het verbeteren van de leefomstandigheden werden opgenomen.

Na een periode onder de vleugels van MidWest, heeft het initiatief besloten om als zelfstandige stichting verder te gaan, onder de naam Stichting De Wending. Niek Prast van de EnergieWending: *"We zijn hard gegroeid de afgelopen jaren. We hebben daarom behoefte aan meer controle over onze financiën en ruimte om meerdere transities aan te pakken. Het is een logische stap om verder te groeien."*

Met de oprichting van de stichting wordt de focus verbreed naar een breed scala aan maatschappelijke thema's, van energiearmoede tot gezondheid en klimaatadaptatie. Deze uitbreiding biedt de kans om meer impact te maken, bewoners beter te ondersteunen en de samenwerking met andere initiatieven verder te versterken.

Doel

In de vragenlijst wordt middels een open vraag gevraagd naar een omschrijving van het doel van de initiatieven. Wat hierbij opvalt is dat er grofweg twee manieren zijn waarop de doelen omschreven worden.

Ten eerste zijn er initiatieven die hun doel heel concreet formuleren zonder dat er daarbij naar een overkoepelend 'einddoel' wordt toegewerkt. Zij beschrijven bijvoorbeeld concrete activiteiten die ze willen ondernemen als hun doel, zoals dit initiatief:

"Wij ondersteunen bewoners in de wijk met het buurtonderhoudsplan en geven gratis advies met 5 energiecoaches."

Onder de initiatieven zonder specifiek einddoel, zien we in de beschrijvingen van het doel een aantal zaken die veel terugkomen. Zo hebben veel initiatieven het doel om bewoners te informeren en ook te ondersteunen bij energie besparen, waarbij de inzet van energiecoaches door 12% van alle initiatieven specifiek genoemd wordt in de doelomschrijving en ook het stimuleren van of helpen bij nemen van isolatiemaatregelen vaker terugkomt (9%).

Daarnaast zijn er ook initiatieven die als doel juist naar een overkoepelend 'einddoel' streven, een stip op de horizon. Zoals:

"De gemeente in 2040 van het gas af"

Onder de initiatieven die hun doel als stip op de horizon formuleren zijn er meerdere die als doel hebben aardgasvrij te worden (6%), en noemen er een paar zelfs als doel energieneutraal (3%). Ook wordt er meermaals (6%) gesproken van gezamenlijke acties zoals collectieve inkoop voor verduurzamingsmaatregelen en het onderzoeken van de mogelijkheid voor buurt-warmtenetten (9%) als doel van het initiatief.

EnergieKronenberg: een dorp met een doel - energieneutraal in 2030

EnergieKronenberg heeft zich ten doel gesteld om in 2030 het eerste energieneutrale dorp van Nederland te worden. Deze ambitie motiveert de gemeenschap om in actie te komen. Sinds de oprichting van de stichting in 2014 zijn er al belangrijke stappen gezet: bijna de helft van de woningen heeft zonnepanelen, en collectieve inkoopacties voor isolatie en warmtepompen hebben een aanzienlijke impact gehad.

De kracht van het initiatief ligt in de actieve betrokkenheid van bewoners. EnergieKronenberg organiseert regelmatig themabijeenkomsten, energiecoaching en energiemarkten en werkt nauw samen met lokale partners zoals de gemeente en woningcorporaties.

In april 2024 presenteerde het initiatief een vernieuwd bidboek met een toekomstvisie voor een all-electric en toekomstbestendig energiesysteem. Sindsdien is de werkgroep Energiehub Reindonckweg en omstreken opgericht. Een groep bewoners binnen het dorp zet hierin concrete stappen naar een lokale energiegemeenschap, met als doel om energie op te slaan, slim te gebruiken en te delen, en bij succes op te schalen voor het hele dorp. Dit project wordt ondersteund door de gemeente en is een pilot binnen de RES Noord-Limburg.

Met deze initiatieven blijft de gemeenschap vastberaden werken aan haar doel: een duurzaam en zelfvoorzienend Kronenberg in 2030.

Wat minder vaak terugkomt, maar wel een paar keer (4%) genoemd wordt, is een focus op energiearmoede. Het expliciete doel van deze initiatieven is om kwetsbare huishoudens bij de energietransitie te betrekken.

Opvallend is dat 3% van de initiatieven, naast het adviseren van bewoners, ook het adviseren of ondersteunen van bedrijven bij verduurzamen als doel noemen. Ook heeft 5% van de initiatieven als doel het verduurzamen van een VvE-complex.

3.4 Doelgroep en activiteiten

In dit onderzoek is ook specifiek uitgevraagd wat de doelgroep van het initiatief is en op wat voor schaalniveau zij zich richten. De vraagstelling over de doelgroep richtte zich middels de antwoordopties op verschillende soorten huishoudens. Uit de 'anders namelijk' antwoorden bleek echter dat dit niet altijd de volledige lading van de doelgroep van een initiatief dekte: soms is het breder dan dat, soms juist specifiek.

In dit hoofdstuk worden eerst de resultaten beschreven, daarna gaat het hoofdstuk verder in op de activiteiten die de initiatieven ondernemen waarmee ze hun doelgroep hopen te bereiken.

Doelgroep

De meeste initiatieven hopen meerdere doelgroepen te bereiken met hun activiteiten (waarvan 33% zelfs alle gevraagde doelgroepen willen bereiken). Dat zijn zowel huiseigenaren en huurders met investeringscapaciteit, als huiseigenaren en huurders met een smalle beurs en huishoudens in energiearmoede, zie figuur 5. In de toelichting op hun antwoord geven meerdere initiatieven (12%) hierbij aan dat ze zich richten op alle bewoners van hun wijk, buurt of gemeente. Zij maken dus geen specifiek onderscheid in de doelgroepen zoals gesteld in de vraagstelling.

“Wij proberen iedereen te bereiken, maar meestal zijn huiseigenaren beter bereikbaar.”

Warmte in Noordwest: op weg naar een duurzame bron

Warmte in Noordwest heeft twee heldere doelen. Eén, zij willen ervoor zorgen dat hun warmtenet een duurzame bron krijgt. Ten tweede vormt in het oostelijk deel van de wijk, waar de aandacht vooral uitgaat naar individuele en kleinschalig collectieve oplossingen, netcongestie een belemmering.

In de wijk Noordwest (gemeente Wageningen) bestaat al langere tijd een kleinschalig warmtenet waar 780 woningen op aangesloten zijn. Het warmtenet wordt geëxploiteerd door Ennatuurlijk en wordt gevoed door aardgas. Met mogelijkheden tot de inzet van restwarmte in de nabije omgeving, warmte-koudeopslag en collectieve warmtepomp, moet dat beter kunnen vonden zes wijkbewoners.

Zij zijn in 2021, onder de vleugels van de Bewonersvereniging Noordwest, de werkgroep Warmte in Noordwest gestart. Vanaf de start hebben zij een coördinerende rol op zich genomen. Via bijeenkomsten voor bewoners en door diverse betrokkenen, zoals de gemeente, het warmtebedrijf, de netbeheerder en lokale energie coöperatie, samen te brengen. En met succes. Want de gemeente heeft de regierol genomen en gaat de plannen verder uitwerken in het wijkuitvoeringsplan. Geïnteresseerde bewoners blijven betrokken via de meedenkgroep.

En Warmte in Noordwest gaat door. Zij blijven zich inzetten voor hun wijk. In de komende periode gaan zij onder andere onderzoeken of de netcongestie aangepast kan worden met extra energieopslag, bijvoorbeeld door een buurtbatterij. Ook wordt gedacht aan collectieve inkoopacties.

Ook worden er in de toelichting nog een aantal interessante andere doelgroepen genoemd die we ook al terugzagen bij de doelen en juist wel specifiek zijn, zoals VvE's, het bedrijfsleven en specifiek MKB-ondernemers. Ook is er een initiatief dat zich ook specifiek op ouderen richt en een dat zich richt op de bewoners die aangesloten zijn op een al bestaand warmtenet omdat ze het bestaande warmtenet van het gas af willen krijgen.

De meeste aandacht gaat naar huiseigenaren met investeringscapaciteit (80%). Toch richt ook 52% van de bewonersinitiatieven zich op huishoudens in energiearmoede en ook richt 52% zich op huurders met een smalle beurs. Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven, noemt maar 4% van de initiatieven iets over het aanpakken of voorkomen van energiearmoede als een van de doelen. Dit wijst erop dat veel initiatieven die zich ook richten op huishoudens in energiearmoede, het aanpakken van energiearmoede niet als hoofddoel hanteren. Ze willen gewoonweg alle bewoners bereiken, en maken zoals eerder gezegd geen onderscheid.

Van alle initiatieven richt 10% zich maar op één doelgroep. Hiervan geeft één initiatief aan zich enkel op huishoudens in energiearmoede te richten, de rest richt zich alleen op huiseigenaren met investeringscapaciteit. Er is geen enkel initiatief dat zich alléén op huurders richt.

Figuur 5: Doelgroepen bewonersinitiatieven

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 5 te bekijken.

Toelichting: de weergegeven waarden in dit diagram zijn percentages, berekend op basis van het totale aantal respondenten. De waarden zijn afgerond op een heel getal.

Werkgebied

Figuur 6 laat zien dat het meest voorkomende schaalniveau waarop de bewonersinitiatieven actief zijn wijkniveau is. 35% van de respondenten opereert op dit niveau, gevolgd door dorpsniveau (17%), buurniveau (15%) en gemeente (12%). Schaalniveaus groter dan bovengenoemde komen nauwelijks voor, kleiner wel. Zo reageert een van de initiatieven in de toelichting bijvoorbeeld met 'onze flat'.

Figuur 6: Werkgebied bewonersinitiatieven

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 6 te bekijken.

■ Wijk ■ Straat ■ Gemeente ■ Buurt ■ Dorp
■ Stadsdeel ■ Landelijk ■ Regio ■ Plaats

Voorbeeld uit de praktijk

Vereniging Panoramaflat De Paasberg: iedere bewoner wordt betrokken

Op loopafstand van het groen en het water in Oosterbeek (gemeente Renkum) staat Panoramaflat De Paasberg, een complex van koopwoningen voor senioren. Het zeskoppige bestuur van de vereniging heeft in hun kleine werkgebied – de flat zelf – enorm veel voor elkaar gekregen. Het bestuur weet met succes alle 40 appartementen te bereiken en bewoners actief te betrekken.

Speciale informatiebijeenkomsten in de eigen recreatiezaal kunnen altijd rekenen op een opkomst van 80 tot 90% van de bewoners. Op deze manier is er met iedereen in het complex persoonlijk contact. En door slim gebruik te maken van de Algemene Ledenvergadering vormt het onderwerp verduurzaming een vaste waarde op de agenda.

Ook bieden zij hun burens praktische hulp bij het aanbrengen van energiebesparende maatregelen in de woning en verspreiden ze een nieuwsbrief. In 2018 is een grootschalige renovatie aan de gevel uitgevoerd waarmee het gasverbruik drastisch is teruggebracht. Op het dak liggen zonnepanelen en twee regenpijpen zijn afgekoppeld. Nu overwegen ze een mogelijke overstap op een warmtepomp.

Activiteiten

Om de doelgroepen te bereiken en bedienen voeren de bewonersinitiatieven activiteiten uit. Deze activiteiten vormen de kern van hun werk en zijn essentieel voor hun impact. Uit dit onderzoek blijkt dat initiatieven een verscheidenheid aan activiteiten ontplooiën, waarbij de meeste initiatieven meerdere soorten activiteiten combineren.

De meest voorkomende activiteit is het organiseren van digitale of fysieke informatiebijeenkomsten (68%), gevolgd door het aanbieden van kennis over subsidies en/of hulp bij aanvragen daarvan (52%).

Daarnaast heeft 49% van de initiatieven een website met informatie over energiebesparing. Ook bieden veel initiatieven diensten aan zoals warmtescans, warmtesafari's of warmtecamera's (49%), evenals advies van eigen energiecoaches (geen EPA) (43%). Zie figuur 7 voor een compleet overzicht van de activiteiten, en door hoeveel procent van de initiatieven ze uitgevoerd worden.

In de 'anders, namelijk' optie wordt tevens een aantal keer (3%) het doen van onderzoek (naar verschillende zaken zoals onder andere mogelijke energiebronnen of de mogelijkheden voor een mini-warmtenet) als activiteit benoemd. Ook geeft 2% aan samen met de gemeente te werken aan een Uitvoeringsplan (UP). Verder worden er ook verscheidene antwoorden gegeven die maar één keer voorkomen, voorbeelden hiervan zijn het runnen van een Energieloket en een online energiedashboard. Ook zijn er initiatieven die 'grotere' activiteiten noemen die heel direct samenhangen met hun doel, zoals:

“Warmtenet aansluiten op duurzame bron.”

Alle initiatieven die aangeven een VvE te zijn, hebben als doel het verduurzamen van hun gebouw zelf. De enige activiteiten die daarbij worden aangemerkt zijn collectieve inkoopacties. Onder de initiatieven die ook het bedrijfsleven noemen bij hun doelgroep worden geen specifieke activiteiten of doelen gericht op het bedrijfsleven, anders dan voor de huishoudens, vermeld.

Figuur 7: Activiteiten bewonersinitiatieven

Toelichting: de weergegeven waarden in dit diagram zijn percentages, berekend op basis van het totale aantal respondenten. De waarden zijn afgerond op een heel getal.

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 7 te bekijken.

3.5 Bereik

Hoeveel mensen de initiatieven weten te bereiken met hun activiteiten en informatiekkanalen is een interessante -maar niet de enige- graadmeter voor de bekendheid en het succes van een initiatief. Bereik kan echter moeilijk te meten zijn, het is immers nooit met zekerheid vast te stellen hoeveel mensen een flyer of nieuwsbrief hebben gelezen. En wat betekent 'bereik'? Alle mensen die hebben gehoord van een initiatief, of alleen die mensen die ook zelf actie hebben ondernomen.

Om hier iets meer inzicht in te krijgen is in dit onderzoek gevraagd naar het totale geschatte bereik en de daadwerkelijke interactie die er is geweest met huishoudens. Maar ook over de manieren waarop de initiatieven hun doelgroep proberen te bereiken en welke manieren ze als meest succesvol inschatten.

Bereik en interactie met de doelgroep

Veel initiatieven hebben een groot bereik, zie figuur 8. Bijna de helft (45%) schat in dat ze 500 of meer huishoudens in totaal weten te bereiken, en bijna een kwart (22%) bereikt tussen de 150 en 500 huishoudens. 16% bereikt tussen de 50 en 150, 11% tussen de 25 en de 50 en 6% tussen de 1 en 25 huishoudens.

De daadwerkelijke interactie vinden veel initiatieven lastig in te schatten, maar de meeste geven een getal aan dat binnen het totale bereik ligt dat ze hebben aangegeven. Alleen van de initiatieven die aangaven 500 of meer huishoudens te bereiken geeft een groot deel aan dat ze met minder dan 500 huishoudens daadwerkelijke interactie hebben gehad, variërend van 40 tot 450 huishoudens.

Met deze hoge cijfers voor bereik en interactie is het ook niet verrassend dat maar liefst 73% van de initiatieven het idee hebben dat ze erin slagen om hun doelgroep goed te bereiken. De initiatieven die de doelgroep niet goed weet te bereiken (27%) geven hiervoor verschillende redenen. De belangrijkste zijn samen te vatten in de volgende drie categorieën:

- De doelgroep is groot, er zijn altijd mensen die je niet bereikt.
- Moeite met het bereiken van mensen buiten de eigen bubbel of de 'early adopters'.
- Het bereiken lukt op zich wel, maar overgaan tot actie is moeilijk.

Figuur 8: Bereik bewonersinitiatieven

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 8 te bekijken.

3.6 Organisatie en samenstelling initiatief

Om een beter beeld te krijgen van de initiatieven kijkt dit hoofdstuk naar verschillende kenmerken van de bewonersinitiatieven zoals de omvang (hoeveel mensen zijn actief bij het initiatief betrokken), samenstelling (wat voor soort mensen zijn betrokken) en de organisatievorm (is het initiatief formeel georganiseerd met een rechtsvorm, of zonder). Ook wordt ingegaan op de vraag of de initiatieven alles doen op vrijwillige basis of ook betaalde krachten hebben.

Omvang initiatief

De initiatieven in dit onderzoek verschillen sterk in grootte. Op de vraag "Hoeveel mensen zijn er actief betrokken bij jullie initiatief?" zijn dus ook zeer uiteenlopende antwoorden gegeven. De kleinste initiatieven hebben 2 actieve betrokkenen, en de grootste is een initiatief dat aangeeft 155 vrijwilligers te hebben.

De meest voorkomende initiatiefgrootte (modus) is 10 personen en de mediaan is 9 personen.

Hierbij moet opgemerkt dat veel initiatieven bij de beantwoording van de vraag een schatting gaven van het aantal betrokken vrijwilligers. Dat maakt dat de genoemde percentages deels bij benadering berekend zijn.

Voorbeeld uit de praktijk

Koninklijke buurt Bennekom: klein initiatief, grote beweging

In Bennekom hebben twee buurtbewoners, Vincent Mosch en Heleen Maat, met hun verduurzamingsinitiatieven een sneeuwbaaleffect gecreëerd in de wijk. Het resultaat was het bewonersinitiatief "Koninklijke Buurt Bennekom", dat begon met een enquête onder 33 woningen en steun kreeg van Energie Samen Foodvalley. Dit leidde tot energieadviezen, warmtebeeldscans en onderzoek naar aardgasvrije verwarmingssystemen.

"Als je samenwerkt met professionals, zoals met een coöperatie, kom je nog verder," zegt Vincent. Het initiatief heeft de verduurzaming lokaal op de agenda gezet, met bewoners die nu actief verbeteringen plannen in hun woning. Door samen te werken met andere initiatieven en de Dorpsraad, wordt er in overleg met de Gemeente gewerkt aan een gezamenlijke aanpak.

Vincent en Heleen zijn trots op wat ze met twee mensen hebben bereikt en werken nu samen met de Gemeente om duidelijkheid te krijgen over de lange-termijnplannen, zoals de komst van een warmtenet. Dit stelt bewoners in staat om spijtvrije stappen te zetten richting een aardgasvrije toekomst. Het belangrijkste advies voor andere buurtinitiatieven: *"Begin gewoon, zoek samenwerking en werk stap voor stap naar een gezamenlijk doel."*

Figuur 9: Omvang bewonersinitiatieven

Toelichting: de diagram toont de grootte van bewonersinitiatieven, met staven voor het kleinste aantal deelnemers, de mediaan, het meest voorkomende aantal deelnemers (modus) en het grootste aantal deelnemers.

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 9 te bekijken.

Samenstelling initiatief

Wat betreft de samenstelling van de initiatieven die de vragenlijst van dit onderzoek hebben ingevuld is er een stuk minder variatie te zien. De meeste initiatieven bestaan overwegend uit witte mensen van 50 jaar en ouder, waarvan veel ook gepensioneerd. Er zijn wel wat jongere deelnemers (20-40 jaar), maar de oudere generatie is verreweg het meest vertegenwoordigd. Door meerdere initiatieven wordt aangegeven dat verjonging binnen de actieve betrokkenen gewenst is.

De man/vrouw verhouding is iets meer in balans, maar de mannen zijn over het algemeen in de meerderheid. Qua achtergrond en expertise zijn er voornamelijk hoogopgeleide (WO/HBO) mensen, vaak met een achtergrond in de techniek of duurzaamheidsthema's. Er is weinig culturele diversiteit, dat wordt maar een enkele keer genoemd, zoals door dit initiatief:

"Het bestuur bestaat uit drie witte mannen maar de FIXbrigade is cultureel en in leeftijd heel divers"

Soms blijkt het gebrek aan culturele diversiteit ook een afspiegeling van de wijk waarin het initiatief actief is, zoals bij dit initiatief:

"Vrouwen en mannen; allemaal wit (in een bijna volledig witte wijk)."

En soms wordt de wens voor meer diversiteit om een betere afspiegeling van de wijk te zijn uitgesproken:

"Een nog betere culturele diversiteit en qua gender meer vrouwelijke klussers zou het een betere afspiegeling van de wijk maken."

Organisatievorm

Een bewonersinitiatief kan op verschillende manieren georganiseerd zijn. Met of zonder formele rechtsvorm, met binnen die twee categorieën ook weer verschillende mogelijke vormen. Van de initiatieven in dit onderzoek is 33% formeel georganiseerd als een stichting (22%) of vereniging (10%) en er is één coöperatie.

Bijna een kwart van de initiatieven is georganiseerd als werkgroep binnen een grotere structuur of organisatie. Dit betreft enerzijds initiatieven die oorspronkelijk buiten een 'bovenliggende' organisatie of structuur om zijn ontstaan en zich later hebben aangesloten, en anderzijds initiatieven die juist binnen een organisatie of structuur zijn gestart, maar zo goed als zelfstandig opereren. In beide gevallen geldt dat ze als aparte entiteiten kunnen worden beschouwd, ondanks dat ze officieel onder de 'bovenliggende' organisatie vallen. Een voorbeeld van een van de initiatieven:

"We zijn een werkgroep van de bewonersvereniging van de buurt."

Zulke initiatieven maken hun eigen beslissingen, maar maken slim gebruik van de faciliteiten van die bovenliggende structuur of organisatie:

“Ons buurtteam maakt gebruik van faciliteiten van energiecoöperatie: geld, energiecoaches, deel van contact met gemeente.”

43% van alle initiatieven geeft aan op een andere manier georganiseerd te zijn. Hiervan is 8% een VvE, en zijn verder de meeste (nog) niet formeel georganiseerd, maar zelfstandig, of informeel, of nog op zoek naar een structuur.

Onderstaande figuur 10 geeft de verdeling weer tussen initiatieven met rechtsvorm, zonder rechtsvorm en zonder rechtsvorm maar onder de vleugels van een formeel georganiseerde organisatie.

Figuur 10: Rechtsvorm bewonersinitiatieven

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 10 te bekijken.

- Met rechtsvorm (zoals stichting, vereniging e.d.)
- Zonder rechtsvorm, maar onder de vleugels van een formeel georganiseerde organisatie
- Zonder rechtsvorm

Vrijwilligers en betaalde krachten

Bewonersinitiatieven bestaan veelal uit vrijwilligers en zijn daarom vaak ook sterk afhankelijk van de vrije tijd én de onbetaalde bijdrage van de betrokkenen. Zo ook de initiatieven in dit onderzoek.

Figuur 11 laat zien dat driekwart van de initiatieven vooralsnog alleen maar met vrijwilligers en zonder betaalde krachten werkt. 66% geeft aan alles vrijwillig te doen en dat (voorlopig) prima te vinden. Ongeveer 9% van de initiatieven doen alles vrijwillig maar geeft wel aan op korte termijn betaalde krachten nodig te hebben. Dan is er ook een aantal initiatieven (25%) dat deels met vrijwilligers en deels met betaalde krachten werkt. Geen enkel initiatief werkt zonder vrijwilligers.

De meest voorkomende betaalde taak is projectcoördinatie (75% van de initiatieven die betaalde krachten in dienst hebben), gevolgd door participatie- en communicatiewerk (61%). Daarna volgen het organiseren van bijeenkomsten (36%), het coördineren van energiecoaches/-fixers (32%) en het geven van energieadvies (29%).

Een enkeling wordt betaald voor het opstellen van subsidieaanvragen, het aanbrengen van energiebesparende maatregelen en financiële administratie. Verder worden er in de toelichting nog een aantal andere werkzaamheden benoemd waarvoor mensen betaald worden. Zoals ambtenaren die vanuit hun takenpakket aan een initiatief gekoppeld zijn, of mensen van een initiatief die betaald worden om te participeren in het warmtetransitieproject van de gemeente.

Op de vraag voor welke taken de initiatieven mogelijk in de toekomst iemand willen gaan betalen, worden alle taken in ieder geval een paar keer benoemd⁴. De meest genoemde taak waar initiatieven mogelijk iemand voor willen gaan betalen is projectcoördinatie, gevolgd door participatie- en communicatiewerk; twee taken waarvoor nu al de meeste betaalde krachten worden ingezet.

⁴Zie voor de volledige lijst taken de vragenlijst in bijlage X

Het opstellen van subsidieaanvragen is met 12% van alle initiatieven de derde meest genoemde taak waar initiatieven iemand voor willen gaan betalen. Dit is een taak waar momenteel nog weinig mensen voor betaald worden.

Er zijn ook veel initiatieven die niet aangeven mensen ergens voor te gaan willen betalen (74%). Bijvoorbeeld omdat ze dat al doen, omdat dat nog niet nodig is of omdat ze nog geen concrete plannen hebben:

“Weten we nog niet, hangt af van uitkomsten onderzoek warmtenet.”

Figuur 11: Vrijwilligers en betaalde krachten bewonersinitiatieven

- Alleen vrijwilligers en dat is (voorlopig) prima
- Een combinatie van betaalde krachten en vrijwilligers
- Tot nu toe alleen vrijwilligers, maar op korte termijn betaalde krachten nodig

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 11 te bekijken.

3.7 Samenwerking en financiering

Bewonersinitiatieven doen niet alles helemaal alleen, vaak werken ze samen met andere partijen en hebben deze andere partijen en de initiatieven elkaar ook nodig. Voor bijvoorbeeld financiering, kennis of andere faciliteiten. Dit hoofdstuk gaat in op de samenwerkingspartners en financieringsbronnen. Op samenwerkingspartner de gemeente zoomt het hoofdstuk iets dieper in.

Samenwerkingspartners

In figuur 12 is te zien dat andere bewonersinitiatieven de meest genoemde samenwerkingspartner zijn. Het varieert van initiatieven in andere buurten en wijken tot samenwerkingsverbanden op regionaal niveau. Initiatieven geven niet veel duiding wat de samenwerking betreft, maar gebruiken vaak woorden als 'intensief', 'veel' en 'goed' in relatie tot de samenwerking met andere initiatieven. Energiecoöperaties vallen ook onder deze categorie. We zien bijvoorbeeld dat bewonersinitiatieven hulp krijgen vanuit energiecoöperaties bij communicatiewerkzaamheden.

De daaropvolgende meest voorkomende samenwerkingspartner is de gemeente. 74% van de initiatieven noemt de gemeente als een van hun samenwerkingspartners. De gemeente ondersteunt initiatieven vaak middels subsidies, door ruimtes beschikbaar te stellen voor overleg en bijeenkomsten, en soms ook met kennis.

Ook woningcorporaties worden relatief veel genoemd (21%), hierbij worden weinig details van de manier van samenwerken gegeven. Een enkeling geeft aan 'contacten te hebben' of regelmatig te overleggen, maar er is ook een initiatief dat aangeeft dat de woningcorporatie vooralsnog geen contact met hen wil.

16% van de initiatieven geeft aan samen te werken met het lokale bedrijfsleven. Ze hebben bijvoorbeeld afspraken met lokale installateurs voor inkoopacties of met de lokale bouwmarkt.

Bijna de helft van de initiatieven geeft aan samen te werken met lokale maatschappelijke organisaties. Denk hierbij aan welzijnsorganisaties (8%), maar ook dorpsraden, culturele instellingen, kerken, sportverenigingen, bibliotheken en goede doelen worden genoemd. Ook hierbij geven ze geen details. Provincies worden door 8% genoemd, hierbij geven er twee initiatieven aan ook via de provincie financiering te ontvangen, en één initiatief geeft aan de provincie van kennis te voorzien.

Opvallend is dat één initiatief samenwerkt met een netbeheerder (Liander), één met een warmtebedrijf (Ennatuurlijk) en één met een energieleverancier (Greenchoice).

Figuur 12: Samenwerkingspartners bewonersinitiatieven

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 12 te bekijken.

Samenwerking met de gemeente

Er wordt weinig informatie gedeeld over hoe de samenwerking met de gemeente verloopt, de meeste initiatieven gaan hier niet op in. Een enkeling geeft aan goed structureel overleg met de gemeente te hebben, maar er wordt ook genoemd dat de communicatie (ondanks goede intenties) stroef loopt of dat de samenwerking zomaar beëindigd is.

In de vragenlijst is ook de vraag gesteld of de gemeente al bezig is met concrete plannen om de buurt of wijk waar het initiatief actief is aardgasvrij te maken, en of het initiatief daarbij betrokken wordt. Ongeveer evenveel initiatieven geven aan dat hun gemeente bezig is met concrete plannen om hun buurt of wijk aardgasvrij te maken (47%), als initiatieven die aangeven dat dat niet het geval is (45%). De rest van de respondenten weet dit niet (8%). In de wijken waar de gemeente bezig is met concrete plannen geeft 89% van de initiatieven aan dat zij actief door de gemeente betrokken worden. Een aantal van hen geeft aan wel betrokken te worden, maar meer omdat zij zelf actief de gemeente hebben benaderd. 11% geeft aan helemaal niet betrokken te worden.

Toelichting: de weergegeven waarden in dit diagram zijn percentages, berekend op basis van het totale aantal respondenten. De waarden zijn afgerond op een heel getal.

Werkgroep Energierijk Zuid: geen rechtsvorm, wel waardevolle samenwerkingspartner

Energierijk Zuid in Wijchen heeft geen formele rechtsvorm, maar speelt een belangrijke rol als samenwerkingspartner van de gemeente. De vrijwilligers van deze zelfstandige werkgroep kijken met bewoners mee met offertes, kennen hun weg in subsidieaanvragen en sparren met de gemeente over warmtenetten. Ook willen ze 'urban verwarmingssprookjes' de wereld uit helpen.

Die samenwerking met de gemeente kent nog meer facetten. Want hoewel Energierijk Zuid geen formele rechtsvorm heeft, mogen ze wel hun kosten declareren bij de gemeente. De gemeente geeft verschillende warmtecamera's in langdurige bruikleen en faciliteerde een training over de werking ervan. Zo kunnen de vrijwilligers goed uitgerust de wijk in gaan om bewoners te helpen met het opsporen van warmtelekken. Daarnaast mogen zij gratis gebruik maken van de faciliteiten van het wijkcentrum.

Eenzijds vult Energierijk Zuid de leemtes die de gemeente niet kan invullen door gebrek aan mankracht of het feit dat niet alle bewoners de gemeente weten te vinden. Anderzijds fungeert de werkgroep als belangenorganisatie die actief de verschillende opties voor de energietransitie in kaart brengt, draagvlak creëert en zich voorbereidt op toekomstige beleidskeuzes, zodat de wijk samen kan bepalen welke richting het opgaat.

De samenwerking met de gemeente verloopt redelijk goed. Al blijft de afhankelijkheid van de (soms te onduidelijke) plannen van de gemeente en de overheid een lastig punt.

Financieringsbron

Bewonersinitiatieven hebben verschillende financieringsbronnen en soms ook meerdere naast elkaar. De financieringsbron die het meest wordt genoemd is de gemeente (59%), gevolgd door de provincie die wordt genoemd door 20%. 20% van de initiatieven geeft aan helemaal geen financieringsbron te hebben. De Rabobank (3%), Participatiecoalitie (3%) en LSA Bewoners (2%) worden ook een paar keer genoemd.

Het hebben van een financieringsbron betekent echter niet altijd dat er ook voldoende geld beschikbaar is voor het initiatief. In de volgende paragraaf (3.8) komt dit terug onder het kopje 'knelpunten'.

3.8 Resultaten, knelpunten en ambities

In deze laatste paragraaf worden de resultaten en de knelpunten die initiatieven ervaren beschreven. De initiatieven is gevraagd of zij hun resultaten bijhouden - iets wat niet altijd even makkelijk of eenduidig te doen is - en wat die resultaten inhouden. Verder is, behalve naar de knelpunten, ook gevraagd naar de ambities en plannen voor de komende maanden of jaren. De initiatieven hebben naast hun plannen en ambities voor de toekomst ook veel om nu al trots op te zijn, ook dat komt in dit hoofdstuk aan bod.

Resultaten

68% van de bewonersinitiatieven geeft aan resultaten van hun activiteiten op het gebied van energie bij te houden. Op de vraag 'hoe zouden jullie de behaalde resultaten van jullie initiatief in eigen woorden omschrijven?' worden zeer uiteenlopende antwoorden gegeven. Een deel van de initiatieven geeft kwantitatieve antwoorden over bijvoorbeeld het aantal bereikte huishoudens, gehouden bijeenkomsten, deelnemers per bijeenkomst, uitgevoerde warmtescans of aangeschafte zonnepanelen. Een voorbeeld:

"Informatieavonden: 60-110 bezoekers per avond; grote wijkactie: 375 bewoners, respons 146 deelnemers; 30-50 energiecoachgesprekken en 25-40 warmtescans per jaar."

Een ander deel van de initiatieven beschrijft hun resultaten meer kwalitatief, waarbij ze bijvoorbeeld aangeven welke activiteiten ze al ondernomen hebben, dat ze bewustzijn vergroten en dat ze zien dat meerdere bewoners maatregelen nemen. Twee voorbeelden:

"We organiseren samen met andere partijen bijeenkomsten in kader van warmtetransitie, we leveren input aan gemeente t.b.v. isolatieaanpak, we hebben paar inkoopacties georganiseerd."

"Wij zien steeds meer zonnepanelen en isolatiemaatregelen uitgevoerd worden."

Ook zijn er heel wat initiatieven die aangeven nog geen resultaten bij te (kunnen) houden omdat ze nog in een beginnende fase zitten, (nog) niet goed weten hoe ze hun resultaten kunnen meten of bijvoorbeeld alleen inspanningen en geen resultaten bijhouden. Hierbij merkt een initiatief op:

"Wij doen zoveel dat dit niet zomaar even te benoemen is. Ons gaat het meer om de kwalitatieve resultaten dan de kwantiteit. Impact meten is voor ons essentieel, maar tevens ook een grote uitdaging!"

Knelpunten

Aan de bewonersinitiatieven is ook gevraagd of er knelpunten zijn die het behalen van meer resultaat in de weg staan. Figuur 13 geeft de antwoorden op deze vraag weer. Het knelpunt dat het meeste aangegeven wordt door de initiatieven is werving en behoud van vrijwilligers; 35% van de initiatieven geeft aan hier tegenaan te lopen. Ook het gebrek aan financiering (30%) en het moeilijk kunnen bereiken van de doelgroep (29%) zijn relatief veel genoemde knelpunten. Financieringsbronnen lijken vaak ook niet afdoende voor de activiteiten die de initiatieven willen ondernemen. Van de initiatieven die een gebrek aan financiën ervaren, heeft 78% wél een financieringsbron.

Als we kijken naar de initiatieven die het bereiken van de doelgroep als knelpunt heeft benoemd, dan valt vooral op dat initiatieven graag meer mensen zouden

willen bereiken óf dat ze het lastig vinden om nieuwe mensen te bereiken. Tijdens bijeenkomsten ziet men vaak dezelfde mensen.

Opvallend is ook dat 21% van de bewonersinitiatieven aangeeft momenteel helemaal geen knelpunten te ervaren. Samenwerking binnen het initiatief wordt het minste als een knelpunt ervaren. Dit verloopt bij slechts 6% van de initiatieven moeizaam. In het midden van het spectrum bevinden zich de knelpunten expertise (we hebben niet genoeg kennis in huis) met 17% en bestuursopvolging (het lukt ons niet om goede vervanging te vinden voor vertrekkende kerngroepleden) met 15%.

Bij de optie 'anders, namelijk' wordt er nog een aantal andere interessante knelpunten benoemd die in de volgende categorieën te scharen zijn:

- Het betrekken van jonge mensen. Een aantal initiatieven wil dit graag, maar slaagt er niet in.
- Samenwerking met- en afhankelijkheid van plannen van de gemeente.
- Regelgeving en regeringsbeleid dat tegenwerkt.
- Het langzame tempo van de energietransitie als geheel.

Figuur 13: Knelpunten bewonersinitiatieven

 Klik op de afbeelding om de interactieve versie van figuur 13 te bekijken.

Ambities

Een ambitie van bewonersinitiatieven die veel terugkomt is het streven om meer vrijwilligers te betrekken. Ook willen veel initiatieven hun bereik vergroten. Daarnaast willen meerdere initiatieven hun samenwerking met óf invloed op de gemeente vergroten. Een paar initiatieven (4%) willen aan de slag gaan met een warmtenet, of de mogelijkheden hiervoor gaan onderzoeken. En 4% van de initiatieven geven aan te willen professionaliseren.

Alle initiatieven willen óf doorgaan met wat ze nu doen óf op een bepaalde manier uitbreiden.

Bij de genoemde ambities, vallen de gegeven antwoorden uiteen in twee categorieën. Enerzijds worden ambities abstract en algemeen geformuleerd zoals:

“Doorgaan en zoveel mogelijk mensen helpen”.

Anderzijds heel concreet en tastbaar zoals:

“In 2025 de helft van de huizen in projectfase 1 aardgasvrij hebben”.

Daarnaast is ook onderscheid te maken tussen initiatieven die als ambitie het uitvoeren van daadwerkelijke maatregelen beschrijven:

“We plannen in de komende 24 maanden nog 600 gordijnen te bieden aan huishoudens in de wijk en omgeving en energiecoachgesprekken aan meer dan 300 huishoudens”.

Ook zijn er initiatieven die een overkoepelend doel als ambitie noemen:

“De ambities is om vóór 2030 voor 63 % aardgasvrij te zijn”.

Ook is er een duidelijk verschil te zien tussen bewonersinitiatieven die echt duidelijke plannen en ambities hebben voor de toekomst en dit in sommige gevallen ook vaststellen in een jaarplan, en bewonersinitiatieven die (nog) niet zo ver zijn of minder uitgebreide ambities en plannen formuleren.

Waar zijn de initiatieven trots op?

Ondanks knelpunten en de grotere ambities voor de toekomst, hebben de initiatieven ook vooral heel veel om nu al trots op te zijn. Dat zijn de meesten ook; er worden uiteenlopende resultaten en mijlpalen benoemd. Hieronder volgt een beknopt overzicht van antwoorden die gegeven zijn op de vraag ‘Waar zijn jullie als initiatief trots op?’.

Initiatieven zijn bijvoorbeeld trots op de positieve bijdrage die ze leveren aan de buurt en de bewoners:

“Dat we als wijkbewoners een bijdrage kunnen leveren aan een duurzame, aantrekkelijke, leefbare, sociale en verbonden wijk voor iedereen! Voor en door bewoners.”

“De positieve impact die we hebben op de buurt en het sociale weefsel wat daar het resultaat van is.”

Andere initiatieven zijn vooral trots op concreet behaalde resultaten:

“Onze fix-actie was een groot succes. In 2 zaterdagdagen fixten we 125 huizen. We hadden het grootste fix-team van de provincie. Ook onze energiemarkt/informatiemarkt in oktober 2022 werd goed bezocht.”

“Dat we sinds 2017 elkaar nog steeds weten te vinden; We hebben geholpen om te komen tot dat 80% van de bewoners inmiddels zonnepanelen heeft; 40 woningen volledig van het gas, 130 hybride warmtepompen en gasverbruik is met 20% gedaald en hebben een deelauto.”

Ook zijn er initiatieven die trots zijn op hoe het contact met de gemeente of andere organisaties is ontwikkeld:

"We zijn ver in het contact met de gemeente om te ondersteunen om het warmteplan te maken, hadden al heel vroeg grote percentage huizen met zonnepanelen, en krijgen waardering door buurtbewoners."

"We zijn trots op de erkenning door gemeente, actievere samenwerking met lokale energiecoöperatie, en het Energie Café met Inloop en Thema-avonden."

"Dat we ondanks dat we maar met 3 mensen zijn, toch als serieuze gesprekspartner van de gemeente gezien worden."

Er zijn ook bewonersinitiatieven die het meest trots zijn op de energie binnen het initiatief en het vermogen vol te houden:

"Dat we gezamenlijk een lange adem hebben en ondanks trage ontwikkelingen en 'weerstand' veel bereiken."

4. Conclusie en reflectie

Nederland ligt niet op koers om de klimaatdoelen te halen. Vertragingen in cruciale verduurzamingsdossiers en politieke verdeeldheid belemmeren de noodzakelijke voortgang van de energietransitie. Van beperkte ruimte voor nieuwe opwekprojecten tot hoge kosten en netcongestie; de burgerenergiebeweging in Nederland heeft er ook mee te maken, blijkt uit de Lokale Energie Monitor 2024. De groep bewonersinitiatieven in Bewonersinitiatieven in beeld lijkt minder last te hebben van de knelpunten die op grotere schaal spelen, doordat ze zich vooral richten op energiebesparing. Ze rapporteren tevreden te zijn met de resultaten die ze boeken en impact die ze maken.

De vragenlijst van dit onderzoek is ingevuld door een grote groep relatief jonge initiatieven. Waar overheidsbeleid en aanbod soms onvoldoende aansluiten bij de behoeften van individuele bewoners, nemen bewonersinitiatieven de rol op zich om hierin te voorzien. Dat zien we gebeuren rond de energiecrisis in 2022, het jaar waarin veel nieuwe initiatieven zijn gestart. Ze geven samen op lokale schaal vorm aan de transitie die op grotere schaal soms traag en moeizaam verloopt.

We zien dat bewonersinitiatieven een breed scala aan activiteiten ontplooiën op het gebied van energiebesparing en de transitie naar aardgasvrij wonen. Ze spelen een rol in het enthousiasmeren en ondersteunen van buurtbewoners op weg naar een aardgasvrije toekomst. De lokale initiatieven dragen bovendien bij aan meer isolatiemaatregelen, meer zonnepanelen op daken en energiebesparende maatregelen bij bewoners thuis.

Veel van de bewonersinitiatieven in dit onderzoek rapporteren niet enkel met het thema energietransitie bezig te zijn. Ze ondernemen in veel gevallen ook activiteiten op thema's als groen en klimaat, circulariteit en mobiliteit. Daarnaast

zien we bij een klein deel van de initiatieven ook dat ze bezig zijn met sociale thema's als zorg en schuldhulpverlening.

Bewonersinitiatieven werken niet op eilandjes; ze verbinden zich sterk met hun lokale omgeving. Door de samenwerking op te zoeken met lokale partners zoals gemeente, maatschappelijke organisaties en het lokale bedrijfsleven, kunnen zij inspelen op lokale kansen en dichter bij hun doelgroepen te komen en daadwerkelijk impact te maken.

Uit dit onderzoek blijkt dat bewonersinitiatieven een fijnmazig netwerk vormen van samenwerkende initiatieven die van elkaar leren en als gemeenschap ontwikkelen. HIER ziet dit netwerk als een belangrijke kracht in de energietransitie: bewoners zoeken elkaar niet alleen op binnen hun eigen initiatief, maar werken ook actief samen met bewoners in andere buurten, wijken, dorpen en steden. Dit duidt op een dynamische structuur van bewonersinitiatieven, die een waardevolle aanvulling kan zijn op de formele structuren in de energietransitie.

Ondanks dat het grootste deel van de onderzochte bewonersinitiatieven geen formele rechtsvorm heeft, zijn het wel actieve partners in hun lokale context. In bijna alle gemeenten die concrete plannen hebben voor het aardgasvrij maken van de wijken waar de bewonersinitiatieven in dit onderzoek actief zijn, worden de initiatieven actief betrokken door de gemeente. Waar gemeenten nog geen concrete plannen hebben, zien we kansen voor bewonersinitiatieven om zich verder te profileren en invloed uit te oefenen op plannen die passen bij de wensen van de bewoners in de wijk.

Een van de belangrijkste drijfveren achter deze bewonersinitiatieven is hun enthousiasme en de ambitie om de energietransitie te versnellen. Alle initiatieven draaien volledig of grotendeels op vrijwilligers die zich met grote toewijding inzetten. Dit doorzettingsvermogen zorgt ervoor dat bewonersinitiatieven veel voor elkaar krijgen. Ze maken bewoners warm voor de transitie, helpen hen praktisch op weg en hebben vaak grote ambities om steeds meer mensen te bereiken.

Tegelijkertijd vormt de afhankelijkheid van vrijwilligers een knelpunt, omdat dit de schaalbaarheid van de plannen in sommige gevallen beperkt. De werving en het behoud van vrijwilligers wordt door een derde van de initiatieven als een belangrijk obstakel genoemd. Er is echter ook een opkomende trend van professionalisering, waarbij steeds meer initiatieven betaalde krachten inzetten om hun werk te versterken.

Ondanks dat veel initiatieven aangeven de resultaten van hun inspanningen bij te houden, doen ze dat niet op een uniforme manier en blijkt bovendien het meten van de impact van hun werk een uitdaging. Enerzijds is dit te wijden aan een gebrek aan expertise en capaciteit, maar anderzijds ook aan het feit dat de effectiviteit van hun werk zich soms moeilijk laat meten of pas op langere termijn zichtbaar wordt, bijvoorbeeld door toegenomen sociale cohesie in een buurt.

Bij de uitvoering van dit onderzoek lag de focus op het ontwikkelen van een stevige methodiek, met veel aandacht voor het opstellen van een effectieve vragenlijst en het analyseren van de resultaten. De bevindingen bieden waardevolle inzichten die ons in staat stellen de vragenlijst voor een eventueel volgend onderzoek verder te verfijnen, te verkorten en te verdiepen. Ook is er een wens om extra capaciteit te leveren om een nog bredere groep bewonersinitiatieven te bereiken, wat de resultaten verder zal verrijken en zal bijdragen aan een completer beeld van de beweging. Mogelijk door het aanboren van andere netwerken, en door middel van andere manieren van dataverzameling zoals onlineonderzoek en interviews.

Met dit onderzoek hopen we een eerste stap te zetten in het verkrijgen van een completer beeld van de rol die bewonersinitiatieven, naast en samen met de coöperatieve sector, spelen in de energietransitie en hoe deze beweging verder versterkt kan worden.

